

Jugoslavija, zemlja snova (I)

San je postao java, java je postala san

Sjećanja i prisjećanja na vijek od stvaranja prve Jugoslavije, Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, iznjedrila su brojne manje ili više zanimljive zapise, od romansiranih biografija kralja, tada regenta, Aleksandra poput one Vuka Draškovića, do ozbiljnih historiografskih radova koji taj period osvjetljavaju na različite načine. Učinilo nam se zanimljivim da u Danima prenesemo jedan, na nama razumljivim jezicima, manje korišten ugao - odnos Slovenaca prema toj državi slikan ponašanjima nakon atentata u Marselju 1934.

Piše: **BOŽIDAR JEZERNIK**

Sa promenom sadašnjosti prouzrokovanom promenom imena naroda promenila se i prošlost slovenačkog dela nekadašnjeg troimenog naroda. Ona više nije bila uvijena, već jasna, prava linija borbe Dobra i Zla. Promena priče o istorijskim događajima i značajnim ličnostima promenila je i značenje koje je pripisivano određenim događajima u prošlosti i njihovim akterima. Novo narodno ime i nova dinastija time su dobili solidne temelje u zamišljenoj dalekoj i zajedničkoj prošlosti.

Promenjena prošlost pak omogućila je i promenu identiteta. Slovenački deo troimenog naroda, dakle, trebalo je da nauči kako da prevaziđe sadašnjost i mitsku prošlost o kojoj je navikao da mašta kao privlačnoj budućnosti i to na način koji bi potvrđivao i promenjenu prošlost i identitet. Iz svećanih govora i prigodnih tekstova ne može se naći pouzdan odgovor na pitanje koliko široko je promenjena prošlost prihvaćena među ljudskim masama, niti je jasno i pouzdano to koliko je masovno oduševljenje učesnika svečanosti prilikom Kraljeve nedelje bilo duboko i trajno.

Znači, ne možemo da utvrdimo u kojoj je meri ushićeno klicanje Jugoslaviji i pozdravljanje nove zastave označavalo da su se pripadnici slovenačkog dela troimenog naroda osećali kao pripadnici jednoimennog naroda.

JEDNA OD PREPREKA sigurno je cenzura koja je pažljivo brinula da štampa ne donosi poruke u suprotnosti sa intencijama vladajućeg režima. Pored toga treba uzeti u obzir i istorijsku činjenicu da su Slovenci, kao *narod bez istorije*, navikli da pamte prošlost koja se razlikovala od one koju su prenosili školski udžbenici. Čitajući tekstove savremenika, čitalac stiže utisak da su brojni iščitavali panegiričke narative o novoj sadašnjosti na stari način, ali i da su članovi dinastije Karađorđević, naročito kralj Aleksandar, uspeali da osvoje svoje mesto u glavama i srcima naroda.

Naklonost prema vladajućoj dinastiji nikako nije moguće oceniti kao puki odraz snage njegovog autoriteta. Naprotiv, u mnogo većoj meri bila je povezana sa prisnim poštovanjem i simpatijama naroda, koji je Karađorđeviće prihvatio kao svoju vladarsku kuću. Iako stran slici slovenačke sadašnjosti kojom su voleli da se identifikuju, njegovom liku umeli su pronaći mesto u svojoj mitskoj prošlosti i tako ga prisvojiti kao jednog od svojih.

Kralju Petru data je posve posebna uloga, ne toliko uloga vladara koliko oca, savetnika i zvezde-vodilje u najtežim trenucima. Na taj način postignuto je, kako kaže Slovenski Narod, da je "ljubav prema njemu tako duboko ukorenjena u srca svih od najvišeg dostojanstvenika do poslednjega malog čoveka i da će njegova uspomena toliko živo da živi i među poznijim rodovima".

Nakon smrti kralja Petra I Velikog Oslobođioca 1921. godine, presto je zauzeo njegov sin, kralj Aleksandar.¹

Savremenici su i period Aleksandrove vladavine doživljavali kao doba trijumfalne borbe "za najsvetiju ideju narodne slobode".

Prema rečima u *Jutru*, u toj borbi Sin je energičnom rukom "obuzdao struju koja je pretila da upropasti narodni testament Oca i jedinstvo uzdigao kao najviše državotvorno načelo" - "veliki Oslobođilac" je živeo i dalje u "velikom Ujedinitelju". Kralju Aleksandru, u kome se spojila krv Karađorđevića i Petrovića, dva roda koja su se junački borila za narodnu slobodu, pripao je poseban zadatak. Izboru otadžbinu trebalo je srediti i organizovati, i to u teškim spoljnim i unutrašnjim prilikama.

U vreme kad su mnoge druge države doživljavale teške unutrašnje potrese, pod njegovim vodstvom jugoslovenska barka prešla je i najteže vrtloge i zajedrila u sigurnom pravcu. Kralj Aleksandar nije bio kralj prema receptima školskih udžbenika koji "vlada, a ne upravlja", koji je samo najviši ukras državne zgrade, nego je vladao i upravljao, noseći na svojim ramenima "ceo teret državne politike". Savremenici su izuzetno visoko cenili njegov rad i zalaganje za boljitak nacionalne države Jugoslovena.

"Naš sadašnji Kralj, Aleksandar I", pisali su Gojko Ružić i Budimir Plećević, "najveći je Državnik i Vladalac, što ih je uopšte Naš Narod ikada imao. Njegov stišan i pozitivan Duh, usredsređena Razboritost i retka Mudrost, pokazuju i svedoče iskrenu Ljubav prema Narodu, u čijoj se službi odano i oduševljeno sav i u svemu posvetio".

O autoru

Božidar Jezernik (1951.) je redovni profesor kulturne antropologije na Univerzitetu u Ljubljani. U središtu njegovog naučnog rada je etnološko i antropološko istraživanje Balkana i Istočne Evrope. Prva Jezernikova knjiga je studija o italijanskim koncentracionim logorima *Borba za opstanak*. Među njegovim najvažnijim radovima su i knjige *Seks i seksualnost in extremis* i *Non cogito ergo sum*. Proširena verzija njegove knjige o izveštajima s putovanja po Balkanu *Dežela, kjer je vse narobe*, objavljena je na engleskom, turskom, poljskom, na srpskom, italijanskom i albanskom jeziku. ■

Svi su ga prihvatili:
Industrijalac Fran
Bonač dočekuje kralja
Aleksandra i kraljicu
Mariju Karadžević
na Ljubljanskom
velesajmu Foto:

COMMONS.WIKIMEDIA.ORG

LIČNOSTI KOJE SIMBOLIŠU
državu, uključujući kraljeve, vremenom se menjaju, stoga je za kraljevine od bitne važnosti njihov simbolički identitet. Kada ličnost kralja, kao što je bilo u slučaju Aleksandra Karadževića (prestonaslednik 1909-1921, regent 1914-1921, kralj

1921-1934) postaje simbol državnog jedinstva, kraljeva smrt može biti velika prepreka tom jedinstvu.

Jedna od mogućih solucija je u održavanju simbolizma povezanog s kraljem i posle njegove smrti. Tako je u vreme kada je Evropom već harao II svetski rat, Josip Pipenbaher

pisao kako će se kralj Aleksandar staviti u red velikana svog naroda koji svojim duhom, voljom i rukama grade istoriju i neustrašivo se bore za svoje ideale. Proricao je da će njegov lik i u dalekoj budućnosti da svetli pored Nemanje i Dušana, jer je baš on izvršio "najveće delo" u narodnoj istoriji, naime, ujedinjenje raštrkanog jugoslovenskog naroda u jednu državnu zajednicu. Isti kralj Aleksandar, navodi dalje Pipenbaher, stajao je pored Lazara i neumrlog Vožda Karađorđa, osnivača Srbije, "kao veliki Mučenik".

Pobedama srpske vojske u Balkanskim ratovima pod vođstvom regenta Aleksandra divili su se "svuda gde postoji jugoslovenski narod" i svuda su sa nestrpljenjem iščekivali dan kada će "svetli prestolonaslednik doći, kao kralj Matjaž, da narod oslobodi i ujedini". Želja da ih regent lično poseti obistinila se na Vidovdan 1920. godine, kada je prestolonaslednik-regent prvi put posetio Ljubljani, Maribor i Zagreb.

Regentova poseta Zagrebu bila je "trijumf narodnog jedinstva i najočitiji dokaz koliko je hrvatski deo naroda za državu i Kralja". Sa velikim oduševljenjem regent je pozdravljen i u Ljubljani i Mariboru - Slovenija ga je svuda pozdravila u narodnim nošnjama i tako "prvi put svečano dokumentirala svoju državnu pripadnost". Spontano oduševljenje naroda bilo je opšte, tako da su te dane osetili kao trijumf narodnog jedinstva i oni "najokoreliji" protivnici nove države.

"Na steni je zidana Jugoslavija," oduševljavao se izvestitelj o regentovoj poseti u *Domovini*, "nesalomiva je, jer je čitav narod želi". Prema rečima dopisnika *Domovine*, za vreme posete regenta u Ljubljani je vladalo takvo svečano raspoloženje i toliko oduševljenje kakvo "se ne pamti". Građani Ljubljane su u svojoj sredini pozdravljali svog prvog vladara kojeg im nije nametnula tuđinska sila, već onog koga su sami izabrali za svog vladara, a njemu i njegovim junacima izražavali zahvalnost što više nisu bili nemački robovi, što je njihov rod - na svojoj zemlji svoj gospodar.

Dolazili su im već raznorazni Habzburgovci, ali to su bili stranci, između njih i nas zjapio je veliki ambis, Habzburgovci su se odvajali od naroda bajonetima, a naš regent Aleksandar je došao među običan, slobodan slovenački narod. Visoki gost je svojim nastupom odmah osvojio srca svih, i tada su svi mislili isto: "To je vladar po našoj volji, njemu možemo da poverimo sudbinu naše mlade i snažne države, jer naš vladar je našeg naroda sin,

Iz autorovog predgovora

Sto godina je proteklo otkako se rodila Jugoslavija i više od četvrt veka otkako je u novim balkanskim ratovima ova zemlja nestala sa geopolitičke karte sveta. I pored toga, sve do danas ona ostaje jedna velika nepoznanica, zagonetka. Doista, naše znanje o Jugoslaviji može nekog da podseti na jednu indijsku priču u kojoj se govori o tome kako su slepi ljudi došli do toga kako izgleda slon tako što su ga dodirivali rukama. Svaki od njih dodirnuo je drugi deo slonovog tela, pa je jedan - dodirujući njegovu nogu - utvrdio da liči na drvo, drugi - dodirujući slonov rep - da liči na zmiju, i tako dalje. (...)

Proces raspada Jugoslavije bio je ispunjen krvavim i tragičnim slikama, iz čega se obično zaključivalo da je već sam način kako se ona raspala ujedno i najbolji dokaz da je bila postavljena na loše temelje, da je sadržavala previše protivrečnosti da bi mogla čestito živeti i preživeti. Ratovi koji su usledili jedan za drugim u 1990-im godinama tumačeni su kao dokaz da se radilo o zemlji sa mnogo istorije, prepunoj netolerantnih nacionalizama.

Međutim, takvo gledanje je pogrešno. Razlika između Jugoslavije i drugih nacionalnih država nije bila u

nekom višku istorije koji narod nije bio u stanju da svari, niti su njeni nacionalizmi bili toliko netolerantni da se problemi ne bi mogli rešiti pomoću glasačkih kutija. Polazna pretpostavka ove knjige jeste uverenje da razvojni put Jugoslavije nikako nije bio predodređen da teče u pravcu kojim je teкао; mogao je teći i u više drugih pravaca. Ali, kad se onda postavi pitanje zašto on nije teкао u nekom od drugih mogućih pravaca, ubrzo možemo da vidimo da je priča o višku istorije bez osnove, da problem Jugoslavije nije bio u višku nacionalizma, već u njegovom manjku. (...)

Poput drugih događaja koji su se odvijali u proteklom istorijskom periodu, o "zemlji snova" teško je prosuđivati vodeći se isključivo savremenim trenutkom i savremenim stanjem duha. To što mi danas osećamo pri pominjanju jugoslovenske države ne znači da su i naši preci imali ista osećanja u vreme kada su je stvarali. Otkako je presahla vera u zagrobni život pokojnika sahranjenih u egiptskim piramidama, o njima možemo da razmišljamo kao o monumentalnom apsurdu. Ali nam ta saznanja ne kažu ništa o tome šta su mislili i

osećali oni koji su u svoje vreme gradili ta arhitektonska čuda: kako su oni gledali na piramide.

A baš to, kako je izgledala Jugoslavija kao zemlja snova političkih vizionara, kako su budili u narodu zanimanje i ljubav za svoje snove i pozivali ga na njihovo ostvarivanje, s jedne, te koji su bili najvažniji graničnici u tim procesima i kakav je bio odnos između snova i njihovog ostvarenja, s druge strane, tema je kojom se bavi ova knjiga.

***

Knjiga *Jugoslavija, zemlja snova* na srpskom jeziku pojavila se 2018. u izdanju Biblioteke XX vek. *Dani* uz odobrenje autora i izdavača, prenose poslednje poglavlje, *Kraljevi su mrtvi, Jugoslavija ostaje*. ■

naš narod ga je iznedrio, s njim živi i saoseća”.

Savremenici su govorili da će dani regentove posete ostati “u neizbrisivom sećanju svakog Slovenca”.

MARIJA LAMUT JE PRILIKOM dolaska regenta Aleksandra u Ljubljani spevala asocijaciju na lepu bajku o kraljeviću koji je spasio ukletu princezu od zlog zmaja. “Ta bajka danas više nije nemoguća”, zaključila je pesnikinja, “ta bajka je danas istina živa!”.

Sličnu misao izrazio je i Anton Funtek u svom pesničkom pozdravu regentu Aleksandru. Funtek kaže da je “naš rod” u toku hiljadu godina na svom tlu video već mnogo knezova, ali za njih ga nisu vezivali “ni srce ni duša” te je svih tih godina kao mučenik skapavao u okovima i “kleo tuđinca, koji ga je bičevao”. Ali sada, na svog slavom ovenčanog gospodara “trojedine domovine”, koji je vladar njezin “prvi, naš po srcu, duhu i po krvi”, mogli su da gledaju s ponosom: “Sam si slovenačkom nazvao nas braćom,/sam slobodnim svojim građanima/ne zaboravimo na to nikada!”. Uz takva razmišljanja i Funteku se činilo da je snovima došao kraj, da su se snovi obistinili.

U želji da snovi budu što je moguće više opipljivi i trajni, ljubljansko opštinsko veće je 2. jula 1920. godine ovlastilo ljubljanskog gradonačelnika da vajar Francu Bernekeru poveri izradu kipa regenta Aleksandra. Berneker je ispunio tu porudžbinu i stepenište glavnog ulaza u palatu vlade u Ljubljani ukrašeno je “umetnički dovršenim” kipom, isklesanim od pohorskog mermera.

U drugoj polovini tridesetih godina dvadesetog veka, kralj Aleksandar dobio je u Ljubljani još četiri javna spomenika, dakle više nego bilo koja druga ličnost u istoriji grada. Od ovih spomenika savremenici su imali velika očekivanja. Jedinstvo Jugoslovena videli su kao jednu veličanstvenu građevinu, postavljenu na solidnim temeljima.

Ali ona nije bila još savršena, pa stoga ni svršena, ona je tek imala da dobija sve potrebne ornamente u materiji i duhu. Drugim rečima, pored gvozdenih mostova morala se graditi i jedinstvena volja naroda da se tekovina očuva; morala se graditi *prava narodna misao* u svim delovima zemlje, kod svih; uz vayanje i glačanje spomenika ljudima i događajima, morala se izglačati i “jedna jedinstvena, čista, neprikosnovena jugoslovenska duša”.

Uveče 9. oktobra na Triglavu se zavijorila crna zastava. Crna zastava vila se i na vrhu Brane, na Slivnici iznad Cerkniškog jezera te uz

Golemo, brate: Spomenik kralju Aleksandru, Ljubljana, 1940.

Foto: CERKNICA.ORG

Dolazili su im već raznorazni Habzburgovci, ali to su bili stranci, između njih i nas zjapio je veliki ambis, Habzburgovci su se odvajali od naroda bajonetima, a naš regent Aleksandar je došao među običan, slobodan slovenački narod

kameni krst kod sv. Donata na Rogški Gori.

Tako se vila na četiri ugla slovenačke teritorije i na četiri strane poručivala: “Ovde je i biće Jugoslavija!”. Vest iz Marselja potresla je Jugoslaviju, cela zemlja bila je svesna tragičnog gubitka. Narod zbunjen oplakivao je gubitak svog Velikog Kralja, svog Velikog Vođe; svi su se pitali *Šta će biti od Jugoslavije*.

DVA DANA NAKON kraljeve smrti u Marselju 9. oktobra 1934. godine, kada je na njega izvršen atentat, narodno predstavništvo izglasalo je predlog zakona po kojem je kasnije njegova titula postala Njegovo Veličanstvo Viteški Kralj Aleksandar Prvi Ujedinitelj. Time je, kako navodi *Slovenec*, samo izražena objektivna istorijska istina, jer je kralj Aleksandar zaista izvršio ujedinjenje “Južnih Slovena, Srba, Hrvata i Slovenaca u jednu narodnopolitičku celinu i državu”.² Pokojni kralj je izgradio zgradu jugoslovenske države još kao vojnik, državnik i diplomata, njene temelje je učvršćivao sve “dokle ga nije, kada još nije dostignut bio vrhunac, zadesila smrt od gnusnog zločinca”.

Temelje njegove zgrade, međutim, Aleksandrova prerana smrt nije narušila, oni su, navodno, ostali “čvrsti i stabilni”. Postavljena na njih, po rečima *Slovenca*, Jugoslavija je bila “nerazrušiv dom koji će njeni državljani nastaviti da dograđuju i ispunjavaju u duhu pokojnog vladara”. Po narodnoj pesmi o zidanju Skadra na Bojani nije se mogao tvrd grad izgraditi dok se u njegove temelje nisu uzidala bića milih

i dragih života. Aludirajući na stihove pomenute narodne pesme, Prosvetni odbor Saveza Sokola Kraljevine Jugoslavije istakao je posle marsejskog atentata kako su u temelje tvrdog grada *naše otadžbine* bile uzidane brojne vojvode i državnici koji je stvarahu, pa i on, “koji je objavi i oznamenova”. Navodno, zbog svih tih žrtava, Jugoslavija je bila “sve veća, sve skuplja, sve čvršća”.

Od kralja Aleksandra Ljubljana se oprostila veoma emotivno. Za vreme memorijalnih komemoracija u gradu je sve mirovalo. Prodavnice su bile zatvorene, prozori zastrti u crno. Crkvena zvona su zvonila na svaki sat, u svim ljubljanskim crkvama su u osam ujutro pevane zadušne mise za pokoj pokojnikove duše. Nakon mise stotine ožalošćenih ljudi ispunilo je Kongresni trg. Gradska opština je naredila da se pokraj spomenika napravi veliki katafalk, sav prekriven crninom, dok je stub kraljevog spomenika obavijala široka crna traka. Na katafalku su bile viteške insignije: šlem, koplje i mač, iznad njih dvoglavi beli orao, napred je stajao krst, a pokraj njega počasna straža sačinjena od vojske, pripadnika Sokolskog društva i vatrogasaca.

Posle crkvenih molitava i oproštajnog govora prepozita Nadraha, od pokojnika se oprostio i ban Drago Marušič, a vojska se oglasila počasnom paljbom.

Popodne se ispred ljubljanske Gradske kuće okupila *nepregledna masa* ljudi. Arkade Gradske kuće bile su pretvorene u pogrebnu kapelu sa kipom kralja Mučenika u sredini, a na fasadi stajala je osvetljena

kraljeva kruna obavijena u crno, sa natpisom: "Slava Mučeniku Kralju Aleksandru I". Ispod toga je pisalo: "Živeo Kralj Petar II". Na padinama ljubljanskog Grada svetleo se izdaleka vidljiv natpis sa poslednjim kraljevim rečima: "Čuvajte Jugoslaviju!"

Tačno u pola tri popodne topovska paljba obznanila je petominutno ćutanje jugoslovenskog naroda. Tramvaji, vozovi i automobili su stali, ljudi su začitali i stali gologlavi na mestu, kao kipovi. Pred Gradskom kućom je ćutala masa od nekoliko hiljada glava, moglo se čuti pritajeno jecanje. Kao poslednji pozdrav kralju predstavnici veća Dravske banovine odneli su na kraljev grob urnu od mermera sa grumenom slovenačke zemlje, koju je izradio vajar Boris Kalin. Na nju su zlatnim slovima uklesali reči pesnika Otona Župančiča:

*U stara vremena beše običaj
Najdraže dragocenosti knezovima
Dati kad spremaš se put
krajevima*

*Odakle povratku se ne nadaj.
Mi dajemo Tebi najdraže nam
naše:*

*U pehar skupismo slovenačku
zemlju*

*koju povezao si sa njenom
sudbinom -*

možda s Njom počivaćeš lakše

SMRT KRALJA UJEDINITELJA, simbola narodnog i državnog jedinstva, bez obzira na postojeće razlike, snažno je potresla većinu Jugoslovena. Kako je opisao u svom memorijalnom govoru održanom 16. oktobra 1934. profesor Prve državne realne gimnazije u Ljubljani, *navrh Triglava vijorila se ogromna crna zastava, Sleme i Fruška gora pokrivene su dubokom crninom, Kopaonik i Belasica uvijali su se u neizmernoj boli. Kod Kumanova, Prilepa, Bitolja, Mačve, Cera, Kolubare, na vrh Kajmakčalana i Dobrog polja - znači, na mestima slavnih bitaka srpske vojske koje su omogućile osnivanje Jugoslavije - žarile su na visokim, u crno omotanim stubovima buktinje, šaljući ka nebu pobožne molitve ožalošćenog naroda. Crna tuga na Belom dvoru, u Zagrebu, u Ljubljani;*

široj cele Jugoslavije vijorila se crna zastava do crne zastave, zvona su danima pevala i obznanjivala ju načku, tragičnu smrt "našeg Aleksandra I, viteza, ujedinitelja, našega brižnog i dobrog oca, prvog kralja ujedinjene Jugoslavije".

Smrt kralja Aleksandra izazvala je u Jugoslovenima osećaj da se pred njima srušio "most koji je obalio naše sadašnjosti vezao sa obalom naše budućnosti".

Nimalo iznenađujuće je to što su rešenje ovog pitanja mnogi videli u negiranju stvarnosti. *Jutra* je na Dan ujedinjenja 1934. godine ta

U želji da snovi budu što je moguće više opipljivi i trajni, ljubljansko opštinsko veće je 2. jula 1920. godine ovlastilo ljubljanskog gradonačelnika da vajar Francu Bernekeru poveri izradu kipa regenta Aleksandra

Marselj: Odavde je krenula tuga koja možda i nije bila dirigovana

Foto: PRIČE SA DUŠOM

osećanja izrazilo prkosnim rečima: "Mrtvi kralj pobeđuje - Mrtvi kralj nije umro! Junak i vitez nikada ne umire!" Neki su od okrutne stvarnosti sveta potražili utočište u svetu snova, misleći na način kao ubili su nam kralja, ali mi ga ipak ne damo, previše nam je značio, previše smo ga voleli: za nas on još uvek živi. Po celoj zemlji je organizovano bezbroj manifestacija, na njima narodne mase su se prisećale pokojnog kralja i zaklinjale se: "Ujedinitelj je mrtav - ujedinjenje živi!" i još češće navodno kraljeve poslednje reči i njegov politički testament: "Čuvajte Jugoslaviju!"

Smrt kralja Aleksandra nije potresla ljude samo zbog njihovog saosećanja sa žrtvom brutalnog ubistva, već i zbog opšte nesigurnosti u situaciji kada je budućnost državne i narodne zajednice, čiji je najočigledniji simbol i najčvršća veza bio upravo pokojni kralj, stavljena pod znak pitanja.

Ali, iako je smrt kralja Aleksandra potresla većinu građana, to ne znači da su svi ožalošćeni usvojili ideju o unitarnom jugoslovenstvu. Među slovenačkim autorima, njihove političke razlike u gledanjima na sadašnjost i budućnost dobile su izraz u načinu zapisivanja imena pokojnog kralja. U upotrebi su bila čak tri oblika: *Ujedinitelj*, *Zedinitelj* i *Uedinitelj*. Zaklinjanja, kako je *Ujedinitelj* narod *uedinio* i što će on ostati *zedinjen*, pored jezičkog tragalaštva, u većoj ili manjoj meri odražavala su i razlike u političkim nazorima.³

To znači da ni najslavnije ime Ujedinjenog naroda nije ostalo iznad dnevno-političke borbe: Bilo je tužno gledati kako su brzo - u tim vremenima punim tuge i brige - neki preusmerili svoju pažnju na zujanje te majušne jezičke mušice.

U trenutku smo mogli da primećimo nesaglasnost oko tog imena koje bi trebalo da nam bude sveto, bez obzira na to da li ga čine ova ili ona slova. Činilo se kao da se sada delimo u dva tabora, čak u tri - naša tuga se smešno razrasta u ogorčenje.

(NASTAVIĆE SE)

¹ "O kralju Aleksandru istorija još nije dala potpunu ocenu, a postojeće su kontradiktorne i ideološki obojene. On očito nije birao sredstva da bi zaveo lični režim i uspostavio neograničenu vlast, ali je sve činio da ojača i sačuva novostvorenu državu. U spoljnoj politici bio je okrenut zemljama zapadne demokratije, pre svega Francuskoj i Engleskoj; idejni je tvorac Male Antante i otvoreni protivnik fašizma koji je pobedio u Italiji i Nemačkoj. Prema nekim izvorima, ne mogu mu se osporiti ni vojničke sposobnosti ispoljene u ratovima koje je vodila Srbija. Bio je protivnik političkih sloboda i delovanja levo orijentisanih partija, posebno komunističke. Inače, zapamćen je po svojoj neumerenosti kada je u pitanju lično bogaćenje i podređivanje nacionalnog interesa srpskog naroda interesu dinastije Karađorđević".

² Prema ocenama poznavaoaca, kralj Aleksandar bio je jedina od vodećih ličnosti jugoslovenskog političkog života koji je stvarno bio za Jugoslaviju. Nikola Pašić je bio za Jugoslaviju jer je znao da je to Aleksandrov stav, slično kao i srpski oficiri koji su bili za Jugoslaviju pod kraljevim uticajem. Prema sećanju Ivana Meštrovića, kao takvog gledali su kralja i strane diplomate. Tako je njemu, navodno, načelnik Ministarstva spoljnjih poslova Ležer rekao u Parizu marta 1933. godine: "Vaš je Kralj nevjerovatno samosvestan. Ali, s druge strane, znamo da je on jedini među Srbima, koji hoće Jugoslaviju. Inače su svi Srbi megalomani i hoće svoju Veliku Srbiju. Međutim, nas ne interesira ni Srbija, ni Hrvatska, nas interesira Jugoslavija, zato smo je i pomogli stvoriti".

³ Poslednji pomenuti oblik upotrebljavali su posebno pisci *Jutra*. Ipak, to nikako nije bio jedini oblik, s obzirom na to da su čitaoci *Jutra* u jednom danu mogli pročitati sva tri oblika zapisa.